

पुर्णा International School

Shree Swaminarayan Gurukul, Zundal

Sanskrit

September Month

class-7

नवमः पाठः

अहमपि विद्यालयं गमिष्यामि

(मैं भी विद्यालय जाऊँगी)

कठिन शब्दार्थः

- प्रतिवोशिनीम - पड़ोसिनी
- मातृलगृहम - मामा के घर
- कायथिम - काम के लिए
- सहायिका - नौकरी
- स्वसुतायाः - अपनी बेटी
- गृहघण्टिका - घट की घंटी
- स्वोदरपूर्ति - अपना पेट भरना

शब्दार्थः

- गणवेशम - युनिफार्म
- अष्टवर्षदेशीया - आठ वर्ष वाली
- अग्रिमदिने - अगले दिन
- अल्पवयस्का - कम उम्र वाली
- केन्द्रम - खरीदने के लिए
- अध्ययनस्य - पढ़ाई का
- करतलवादनसहितम - तालियाँ बजाने के साथ

अभ्यासः

वांचनकार्य

प्र-1 उच्चारण कुरुत-

- अग्रिमदिने
- षडवादने
- अष्टवर्षदेशीया

- करतलवादनसर्षहितम
- गृहसञ्चालनाय
- व्यवस्थाय

साहित्य

PUNYA

प्र-2 एकपदेन उत्तराणि लिखत-

- (क) गिरिजायाः गृहसेविकायाः नाम किमासीत् दर्शना
(ख) दर्शनायाः पुत्री कति वर्षीया आसीत्? अष्टवर्षीया
(ग) अद्यत्वे शिक्षा अस्माकं कीदृशः अधिकारः? मौलिकः
(घ) दर्शनायाः पुत्री कथं नृत्यति? करतलवादनसहितम्

प्र-3 पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- (क) अष्टवर्षदेशीया दर्शनायाः पुत्री किं समर्थाऽसीत्? उत्तर-
उत्तर-अष्टवर्षदेशीया दर्शनायाः पुत्री एकस्य सम्पूर्णस्य गृहस्य कार्यं कर्तुं समर्थासीत्।
(ख) दर्शना कति गृहाणां कार्यं करोति स्म?
उत्तर- दर्शना पञ्चानां षण्णां वा गृहाणानां कार्यं करोति स्म।
(ग) मालिनी स्वप्रतिवेशिनीं प्रति किं कथयति?
उत्तर- मालिनी स्वप्रतिवेशिनीं प्रति कार्यार्थं कस्याश्चित् महिलासहायिकाया वार्तां कथयति।
(घ) अद्यत्वे छात्राः विद्यालये किं किं निःशुल्कं प्राप्नुवन्ति?
उत्तर- अद्यत्वे छात्रा विद्यालये निःशुल्कं गणवेषम्, पुस्तकानि, पुस्तकस्यूतम्, पादत्राणम्, मध्याह्नभोजनम्, छात्रवृत्तिं च प्राप्नुवन्ति।

प्र-3 रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

- (क) मालिनी द्वारमुद्घाटयति?
उत्तर- का द्वारमुद्घाटयति?
(ख) शिक्षा सर्वेषां बालानां मौलिकः अधिकारः।
उत्तर- शिक्षा केषां मौलिकः अधिकारः?
(ग) दर्शना आश्चर्येण मालिनीं पश्यति।
उत्तर- दर्शना आश्चर्येण कां पश्यति?
(घ) दर्शना तस्याः पुत्री च मिलित्वा परिवारस्य भरणपोषणं कुरुतः स्म।
उत्तर- दर्शना तस्याः पुत्री च मिलित्वा कस्य भरणपोषणं कुरुतः स्म?

व्याकरण

प्र-4 सन्धि विच्छेदं पूरयत-

(क) ग्रामंप्रति	-	ग्रामम्	+	प्रति
(ख) कार्यार्थम्	-	कार्य	+	अर्थम्
(ग) करिष्यत्येषा	-	करिष्यति	+	एषा
(घ) स्वोदरपूर्तिः	-	स्व	+	उदरपूर्तिः
(ङ) अप्येवम्	-	अपि	+	एवम्

प्र-6 (अ) समानार्थकपदानि मेलयत-

आश्चर्येण	-	विस्मयेन
उल्लासेन	-	प्रसन्नतया
परिवारस्य	-	कुटुम्बस्य
अध्ययनस्य	-	पठनस्य
कालः	-	समयः

(आ) विलोमपदानि मेलयत-

क्रेतुम्	-	विक्रेतुम्
श्वः	-	ह्यः
ग्रामम्	-	नगरम्
समीपस्थम्	-	दूरस्थम्
पृच्छति	-	कथयति

प्र-7 विशेषणपदैः सह विशेष्यपदानि योजयत-

सर्वेषां बालकानाम्

मौलिकः अधिकारः

एषा अल्पवयस्का

सर्वकारीयं विद्यालयम्

समीपस्थे विद्यालये

सर्वासां बालिकानाम्

निःशुल्कं गणवेशम्

पुर्णा International School

Shree Swaminarayan Gurukul, Zundal

Sanskrit

October Month

class-7

एकादशःपाठः

समवायो हि दुर्जयः

(निश्चय से समूह कठिनाई से जीतने योग्य है।)

कठिन शब्दार्थः

- विशीर्णानि - नष्ट हो गए
- चञ्चवा - चोंच से
- स्फोटयिष्यति - फोड़ देना
- बहुनामप्यसाराणाम - अनेक निर्बलों का
- तृषार्त - प्यास से पीड़ित

शब्दार्थः

- मण्डूकस्य - मेढक का
- पतितः - गिर गया
- समवायः - समूह
- दुर्जयः - कठिनाई से जीतने योग्य
- नीडं - घोंसले को
- भूवि - भूमि पर
- अण्डानि - अण्डे
- प्रमत्तः - मतवाला

अभ्यासः

साहित्य

प्र-1 प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत-

(क) वृक्षे का प्रतिवसति स्म?

उत्तर- वृक्षे चटका प्रतिवसति स्म।

(ख) वृक्षस्य अधः कः आगतः?

उत्तर- वृक्षस्य अधः प्रमत्तः गजः आगतः।

(ग) गजः केन शाखाम् अत्रोटयत्?

उत्तर-गजः शुण्डेन शाखाम् अत्रोटयत्।

(घ) काष्ठकूटः चटकां कस्याः समीपम् अनयत्?

उत्तर-काष्ठकूटः चटकां मक्षिकायाः समीपम् अनयत्।

(ङ) मक्षिकायाः मित्रं कः आसीत्?

उत्तर-मक्षिकायाः मित्रं मण्डूकः आसीत्।

प्र-2 रेखाङ्कितानि पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

(क) कालेन चटकायाः सन्ततिः जाता।

उत्तर- कालेन कस्याः सन्ततिः जाता?

(ख) चटकायाः नीडं भुवि अपतत्।

उत्तर- चटकायाः किम् भुवि अपतत्?

(ग) गजस्य वधेनैव मम दुःखम् अपसरेत्।

उत्तर- कस्य वधेनैव मम दुःखम् अपसरेत्?

(घ) काष्ठकूटः चञ्च्वा गजस्य नयने स्फोटयिष्यति।

उत्तर- काष्ठकूटः केन गजस्य नयने स्फोटयिष्यति?

प्र-3 मञ्जूषातः क्रियापदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

[करिष्यामि, गमिष्यति, अनयत्, पतिष्यति, स्फोटयिष्यति, त्रोटयति]

(क) काष्ठाकूटः चञ्च्वा गजस्य नयने स्फोटयिष्यति।

(ख) मार्गे स्थितः अहमपि शब्दं करिष्यामि।

(ग) तृषार्तः गजः जलाशयं गमिष्यति।

(घ) गजः गर्ते पतिष्यति।

(ड) काष्ठकूटः तां मक्षिकायाः समीपं अनयत्।

(च) गजः शुण्डेन वृक्षशाखाः त्रोटयति।

प्र-4 प्रश्नानाम् उत्तराणि एकवाक्येन लिखत-

(क) चटकायाः विलापं श्रुत्वा काष्ठकूटः तां किम् अपृच्छत्?

उत्तर- चटकायाः विलापं श्रुत्वा काष्ठकूटः तां दुःखेन अपृच्छत् “भद्रे किमर्थं विलपसि?”

(ख) चटकायाः काष्ठकूटस्य च वार्तां श्रुत्वा मक्षिका किम् अवदत्?

उत्तर-चटकायाः काष्ठकूटस्य च वार्तां श्रुत्वा मक्षिकाऽवदत् – “ममापि मित्रं मण्डुकः मेघनादः अस्ति। शीघ्रं तमुपेत्य यथोचितं करिष्यामः।”

(ग) मेघनादः मक्षिकां किम् अवदत्?

उत्तर- मेघनादः मक्षिकां अवदत् यत “यथाहं कथयामि तथा कुरुतम्। मक्षिके प्रथमं त्वं मध्याह्ने तस्य गजस्य कर्णे शब्दं कुरु, येन सः नयने निमील्य स्थास्यति। तदा काष्ठकूट चञ्च्वा तस्य नयने स्फोटयिष्यति एवं सः गजः अन्धः भविष्यति। तृषार्तः सः जलाशयं गमिष्यति। मार्गं महानं गर्तः अस्ति तस्य अन्तिके मम शब्देन तं गर्तं जलाशयं मत्वा स तस्मिन्नेव गर्ते पतिष्यति मरिष्यति च।

(घ) चटका काष्ठकूटं किम् अवदत्?

उत्तर-चटका काष्ठकूटं अवदत् य – “दुष्टेनैकेन गजेन मम सन्ततिः नाशिता। तस्य गजस्य वधेनैव मम दुःखम् अपसरेत्।”

व्याकरण

प्र-5 उदाहरणमनुसृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत-

(क)	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
-----	--------	---------	-----------	----------

यथा-

प्रथमपुरुषः	पठिष्यति	पठिष्यतः	पठिष्यन्ति
-------------	----------	----------	------------

प्रथमपुरुषः	<u>पतिष्यति</u>	पतिष्यतः	<u>पतिष्यन्ति</u>
प्रथमपुरुषः	<u>मरिष्यति</u>	<u>मरिष्यतः</u>	मरिष्यन्ति

(ख) पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
------------	---------	-----------	----------

यथा-

मध्यमपुरुषः	गमिष्यसि	गमिष्यथः	गमिष्यथ
मध्यमपुरुषः	<u>धाविष्यसि</u>	धाविष्यथः	<u>धाविष्यथ</u>
मध्यमपुरुषः	<u>क्रीडिष्यसि</u>	<u>क्रीडिष्यथः</u>	क्रीडिष्यथ

(ग) पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
------------	---------	-----------	----------

उत्तमपुरुषः	लेखिष्यामि	लेखिष्यावः	लेखिष्यामः
उत्तमपुरुषः	<u>हसिष्यामि</u>	हसिष्यावः	<u>हसिष्यामः</u>
उत्तमपुरुषः	<u>द्रक्ष्यामि</u>	<u>द्रक्ष्यावः</u>	द्रक्ष्यामः

प्र-6 उदाहरणानुसारं 'स्म' शब्दं योजयित्वा भूतकालिकक्रियां रचयत-

यथा- अवसत्	वसति स्म।
अपठत्	<u>पठति स्म।</u>
अत्रोटयत्	<u>त्रोटयति स्म।</u>
अपतत्	<u>पतति स्म।</u>
अपृच्छत्	<u>पृच्छति स्म।</u>
अवदत्	<u>वदति स्म।</u>
अनयत्	<u>नयति स्म।</u>

प्र-7 कोष्ठकात् उचितं पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

(क) एका बालिका मधुरं गायति। (एकम्, एका, एकः)

(ख) चत्वारि कृषकाः कृषिकर्माणि कुर्वन्ति। (चत्वारः, चतस्रः, चत्वारि)

(ग) तानि पत्राणि सुन्दराणि सन्ति। (ते, ताः, तानि)

(घ) धेनवः दुग्धं ददाति। (ददाति, ददति, ददन्ति)

(ङ) वयं संस्कृतम् अपठाम। (अपठम्, अपठन्, अपठाम)

त्रयोदशःपाठः

अमृतं संस्कृतम्

(संस्कृत-भाषा अमृत हैं)

कठिन शब्दार्थः

- प्राचीनतमा - सबसे पुरानी
- जननी - माता
- निधिः - खजाना
- केचन - कुछ लोग
- सर्वप्रथमं - सबसे पहले
- विश्वप्रसिद्धम् - संसार में विख्यात
- खगोलशास्त्रं - अन्तरिक्ष शास्त्र

शब्दार्थः

- उल्लेखनीयम् - लिखने योग्य
- अभ्युदयाय - भौतिक उन्नति के लिए
- सत्यमेव - सत्य ही
- धारणा - सोच
- समाविष्टा - समावेश
- परिष्कारः - शुद्धि
- समीचीना - उचित

अभ्यासः

वाचनकार्यः

प्र-1 उच्चारणं कुरुत-

उपलब्धासु

चिकित्साशास्त्रम्

भूगोलशास्त्रम्

सङ्गणकस्य

वैशिष्ट्यम्

वाङ्मये

साहित्य

प्र-2 प्रश्नानाम् एकपदेन उत्तराणि लिखत-

(क) का भाषा प्राचीनतमा?

उत्तर-संस्कृत भाषा प्राचीनतमा।

(ख) शून्यस्य प्रतिपादनं कः अकरोत्?

उत्तर-शून्यस्य प्रतिपादनं आर्यभटः अकरोत्।

(ग) कौटिल्येन रचितं शास्त्रं किम्?

उत्तर-कौटिल्येन रचितं शास्त्रं अर्थशास्त्रं अस्ति।

(घ) कस्याः भाषायाः काव्यसौन्दर्यम् अनुपमम्?

उत्तर-संस्कृत भाषायाः काव्यसौन्दर्यम् अनुपमम्।

(ङ) काः अभ्युदयाय प्रेरयन्ति?

उत्तर-संस्कृते विद्यमानाः सूक्तयः अभ्युदयाय प्रेरयन्ति।

प्र-3 प्रश्नानाम् उत्तराणि एकवाक्येन लिखत-

(क) सङ्णकस्य कृते सर्वोत्तमा भाषा का?

उत्तर- सङ्णकस्य कृते सर्वोत्तमा भाषा संस्कृत अस्ति।

(ख) संस्कृतस्य वाङ्मयं कैः समृद्धमस्ति?

उत्तर-संस्कृतस्य वाङ्मयं वेदैः पुराणैः नीतिशास्त्रैः चिकित्साशास्त्रादिभिश्च समृद्धमस्ति।

(ग) संस्कृत किं शिक्षयति?

उत्तर-संस्कृत सर्वभूतेशु आत्मवत् व्यवहारं कर्तुं संस्कृत शिक्षयति।

(घ) अस्माभिः संस्कृतं किमर्थं पठनीयम्?

उत्तर-अस्माभिः संस्कृतं अवश्यमेव पठनीयम् तेन मनुष्यस्य समाजस्य च परिष्कारः भवेत्।

व्याकरण

प्र-4 इकारान्त-स्त्रीलिङ्गशब्दरूपम् अधिकृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत-

गति (प्रथमा)	गतिः	गती	गतयः
मति (प्रथमा)	<u>मतिः</u>	<u>मती</u>	मतयः
बुद्धि (द्वितीया)	बुद्धिम्	बुद्धि	बुद्धीः
प्रीति (द्वितीया)	<u>प्रीतिम्</u>	प्रीती	<u>प्रीतीः</u>
नीति (तृतीया)	नीत्या	नीतिभ्याम्	नीतिभिः
शान्ति (तृतीया)	<u>शान्त्या</u>	<u>शान्तिभ्याम्</u>	शान्तिभिः
मति (चतुर्थी)	मत्यै/मतये	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
प्रकृति (चतुर्थी)	<u>प्रकृत्यै/प्रकृतये</u>	प्रकृतिभ्याम्	<u>प्रकृतिभ्यः</u>
कीर्ति (पञ्चमी)	कीर्त्याः/कीर्ते	कीर्तीभ्याम्	कीर्तिभ्यः
गीति (पञ्चमी)	<u>गीत्याः/गीत्ये</u>	गीतिभ्याम्	<u>गीतिभ्यः</u>
सूक्ति (षष्ठी)	सूक्तेः/सूक्तयाः	सूक्त्योः	सूक्तीनाम्
कृति (षष्ठी)	<u>कृतेः/कृत्या</u>	<u>कृत्योः</u>	कृतीनाम्
धृति (सप्तमी)	धृतौ/धृत्याम्	धृत्योः	धृतिषु
भीति (सप्तमी)	भीतौ/ <u>भीत्याम्</u>	<u>भीत्योः</u>	<u>भीतिषु</u>
मति (सम्बोधन)	हे मते!	हे मती!	हे मतयः!

प्र-5 रेखाङ्कितानि पदानि अधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

(क) संस्कृते ज्ञानविज्ञानयोः निधिः सुरक्षितोऽस्ति।

उत्तर-संस्कृते ज्ञानविज्ञानयोः कः सुरक्षितोऽस्ति?

(ख) संस्कृतमेव सङ्गणकस्य कृते सर्वोत्तमा भाषा।

उत्तर-संस्कृते ज्ञानविज्ञानयोः कः सुरक्षितोऽस्ति?

(ग) शल्यक्रियायाः वर्णनं संस्कृतसाहित्ये अस्ति।

उत्तर-शल्यक्रियायाः वर्णनं कस्याम् अस्ति?

(घ) वरिष्ठान् प्रति अस्माभिः प्रियं व्यवहर्तव्यम्।

उत्तर-कान् प्रति अस्माभिः प्रियं व्यवहर्तव्यम्?

प्र-6 उदाहरणानुसारं पदानां विभक्तिं वचनञ्च लिखत-

पदानि	विभक्ति	वचनम्
यथा- संस्कृतेः	षष्ठी	एकवचनम्
गतिः	प्रथमा	एकवचनम्
नीतिम्	द्वितीया	एकवचनम्
सूक्तयः	द्वितीया	बहुवचनम्
शान्त्या	तृतीया	एकवचनम्
प्रीत्यै	चतुर्थी	एकवचनम्
मतिषु	सप्तमी	बहुवचनम्

प्र-7 यथायोग्यं संयोज्य लिखत-

क	ख
कौटिल्येन	अर्थशास्त्रं रचितम्।
चिकित्साशास्त्रे	चरकसुश्रुतयोः योगदानम्।

शून्यस्य आविष्कर्ता

संस्कृतम्

सूक्तयः

आर्यभटः।

ज्ञानविज्ञानपोषकम्।

अभ्युदयाय प्रेरयन्ति।

